

Op 9 mei 2019 is het conceptdocument *Uitvoeringsbeleid CCD aanvragen t.b.v. veehouderij* op de website van de CCD geplaatst en is iedereen die betrokken is bij het aanvragen van projectvergunningen in de gelegenheid gesteld daarop te reageren. Er zijn vijf reacties binnengekomen van IvD's, individuen die werkzaam zijn bij een instellingsvergunninghouder en een dierenwelzijnsorganisatie. Het document is naar aanleiding van de binnengekomen reacties aangepast en door de CCD vastgesteld. De aanpassingen aan de toelichting op de Aanvraagformulieren en het Ethisch Toetsingskader zullen worden doorgevoerd. Deze aanpassingen zijn in een apart document weergegeven. Hieronder worden gestelde vragen beantwoord en wordt aangegeven op welke wijze de CCD het document heeft aangepast.

Algemene vragen en opmerkingen over de handelswijze

Definitie voor dierenwelzijn

Er is gevraagd aan te geven welke definitie voor dierenwelzijn de CCD hanteert.

Reactie CCD

Voor dierenwelzijn hanteert de CCD als definitie het concept beschreven door D. Fraser (*Acta Veterinaria Scandinavica* 2008). Welzijn wordt door de CCD vanuit het brede concept beoordeeld. Hierbij worden de volgende aspecten betrokken:

- Gezondheid en biologisch functioneren
- Affectieve staat van het dier
- Uitoefenen van natuurlijk gedrag

In het document *Uitvoeringsbeleid CCD aanvragen t.b.v. veehouderij* wordt hier nu ook naar verwezen.

Definitie van duurzaamheid

Er is gevraagd aan te geven welke definitie voor duurzaamheid de CCD hanteert.

Reactie CCD

De CCD gebruikt hiervoor de ambities die genoemd worden in de Uitvoeringsagenda *Duurzame Veehouderij 2023* op het vlak van mens, dier, natuur, milieu en klimaat. Voorbeelden die in dit document genoemd worden:

Mens:

- De Nederlandse veehouderij en haar producten zijn veilig voor de gezondheid van de mens.

Dier:

- Dieren in de Nederlandse veehouderij kunnen hun hele leven lang volledig voorzien in hun ethologische behoeften en die zonder pijn of beperkingen uitvoeren.
- Routinematige ingrepen aan het dier vinden niet meer plaats.
- Dieren in de Nederlandse veehouderij zijn gezond, en in staat dat te blijven zonder structurele medicatie.

Natuur:

- Behoud en herstel van biodiversiteit

Milieu en klimaat:

- Goede bodem-, lucht- en waterkwaliteit.
- Afgesproken klimaatdoelen worden gehaald.
- De Nederlandse veehouderij gebruikt geen energie uit eindige bronnen, zoals fossiele brandstoffen.

Het leveren van een bijdrage aan een duurzame veehouderij, op het gebied van bijvoorbeeld mens (volksgezondheid), dier (dierenwelzijn en -gezondheid), natuur, milieu en klimaat wordt door de CCD gewaardeerd als een hoog belang. De in de uitvoeringsagenda Duurzame veehouderij 2023 genoemde ambitie voor economie (de Nederlandse veehouderij is rendabel; arbeid in de veehouderij is aantrekkelijk en wordt goed beloond) waardeert de CCD in het kader van dierproeven niet als een hoog belang. In de voorgaande versie van het uitvoeringsbeleid en de handreiking voor de DEC's stond onterecht weergegeven dat verduurzaming op het gebied van economie als een hoog belang wordt gewaardeerd. Zoals in het document *Uitvoeringsbeleid CCD Aanvragen t.b.v. veehouderij* staat aangegeven waardeert de CCD een economisch belang als beperkt. Zowel het document *Uitvoeringsbeleid CCD Aanvragen t.b.v. veehouderij* als de handreiking voor de DEC's zijn op dit punt aangepast. In het document wordt nu ook verwezen naar de uitvoeringsagenda Duurzame veehouderij 2023.

Integrale benadering

Er is aangegeven dat het van belang is naar het geheel van factoren te kijken om te komen tot een duurzame veehouderij. Hierbij is het volgende voorbeeld genoemd: CITAAT 'Het ontwikkelen van een bepaald type vloer in de stal; dit kan wenselijk zijn voor het scheiden van mest en daarmee positief bijdragen aan NH4-emissiereductie, maar als de koe daardoor klauwproblemen krijgt, heb je een nieuw probleem'. Vraag is of de CCD een integrale benadering hanteert.

Reactie CCD

Zoals in het document *Uitvoeringsbeleid CCD Aanvragen t.b.v. veehouderij* staat aangegeven, kijkt de CCD inderdaad naar het geheel van belangen. Er wordt eerst vastgesteld wie de belanghebbenden van het project zijn en welke waarden bevorderd worden (baten) of in het geding zijn (schade). Hierbij kan gedacht worden aan het belang van het proefdier, het doeldier, patiënten, de wetenschap, de maatschappij, economische belangen en het milieu. In bovengenoemd voorbeeld is er sprake van een negatief belang voor het doeldier en een positief belang voor duurzaamheid (luchtkwaliteit). Dergelijke belangen worden door de CCD meegenomen in de schade-baten analyse.

Weging van belangen

Er is gevraagd om naast de definitie voor duurzaamheid ook aan te geven hoe bepaalde belangen gewogen worden: CITAAT. 'Wat is bijvoorbeeld de positie van dierenwelzijn in dit kader in relatie tot milieu, of economie, en hoe weegt u de toekomst van de veehouderij in Nederland in relatie tot internationale vraagstukken?'

Reactie CCD

Het is niet mogelijk om op voorhand aan te geven hoe verschillende belangen gewogen worden, omdat de waardering van de verschillende belangen afhangt van meerdere factoren, zoals de achtergrond van het project, de mate van het effect, de waarden die voor elk van de belanghebbenden bevorderd worden of in geding zijn en de haalbaarheid van de doelstellingen. Indien een project leidt tot verbetering van dierenwelzijn ten koste van andere aspecten van duurzaamheid of vice versa is het van belang dat de aanvrager dit inzichtelijk maakt in de aanvraag, aangeeft welke positieve en negatieve gevolgen worden verwacht en onderbouwt waarom de doelstelling niet kan worden behaald op een wijze die geen negatieve effecten heeft op één of meerdere duurzaamheidsaspecten. De CCD zal dit vervolgens bij de waardering en weging van de belangen betrekken.

Waardering van economisch belang

Er wordt gevraagd aan te geven waarom aan een economisch belang een beperkte waarde wordt toegekend, economie is ook een van de duurzaamheidscategorieën.

Reactie CCD

De CCD dient bij de beoordeling van aanvragen af te wegen of het gerechtvaardigd is dat dierproeven worden uitgevoerd voor een bepaald doel. Als het gaat om enkel een economisch doel (de Nederlandse veehouderij is rendabel) is de CCD van mening dat het veelal niet gerechtvaardigd is hiervoor proefdieren te gebruiken. Een economisch belang waardeert de CCD om die reden als een beperkt belang. Vaak zal er echter niet alleen sprake zijn van een economisch belang, maar ook van een belang voor het doeldier of de volksgezondheid. Al deze belangen worden betrokken bij de weging. De term 'primair economisch belang' is in het document vervangen voor de term 'economisch belang'.

Waardering van economisch belang in andere type aanvragen

Er is gevraagd of het toekennen van een beperkt belang aan een economisch belang alleen voor de veehouderij geldt.

Reactie CCD

Nee, dit geldt ook voor andere type aanvragen.

Symptoombestrijding hoeft niet altijd een beperkt belang te zijn

Er is aangegeven dat het belang van symptoombestrijding niet altijd beperkt is.

Hierbij zijn een aantal voorbeelden genoemd:

- Op grond van de grote impact op veel dieren, blijft het nodig om ook proeven ter verbetering van welzijn en gezondheid in de huidige (intensieve) houderij-systemen toe te staan.
- Wanneer alternatieve houderij-systemen nog niet beschikbaar zijn kan het in het belang van de gehouden soort zelf nodig zijn om verbetering in bestaande systemen aan te brengen.
- Onderzoek naar pijnstillers.

Reactie CCD

De CCD sluit niet uit dat er situaties zijn waarin het belang van symptoombestrijding meer dan beperkt is. Indien aanvragers van mening zijn dat dit van toepassing is op hun aanvraag, dan dienen zij dit goed te onderbouwen en aan te geven waarom het niet mogelijk is de huidige veehouderijssystemen aan te passen om de oorzaken weg te nemen. De CCD zal dit vervolgens bij de waardering en weging van de belangen betrekken.

Symptoombestrijding

In het document *Uitvoeringsbeleid CCD aanvragen t.b.v. veehouderij* staat het volgende: "De CCD vindt het daarnaast van belang dat aanvragen niet enkel gericht zijn op symptoombestrijding. Deze problematiek kan namelijk vaak ook verminderd worden door aanpassing van het huidige veehouderij systeem."

Er is gevraagd aan te geven op basis waarvan de CCD tot de conclusie komt dat dergelijke problematiek kan worden verminderd door aanpassing van de huidige veehouderijssystemen.

Reactie CCD

Een deel van de onderzoeksvoorstellen ten behoeve van de (intensieve) veehouderij die de afgelopen jaren zijn ingediend bij de CCD, zijn gericht op bestrijding van symptomen die minder/niet voorkomen in de biologische veehouderij. Indien dit het geval is, is het aannemelijk dat de beschreven problematiek dus ook verminderd wordt door aanpassing van het beschreven

veehouderijsysteem. Bij de beoordeling van onderzoeksvoorstellen gericht op symptoombestrijding bekijkt de CCD of dit het geval is.

Een voorbeeld van onderzoek waarbij dit het geval is, is onderzoek gericht op bestrijding van diarree bij biggen. Als gevolg van de steeds groter geworden tomen zijn biggen die geboren worden kleiner en minder bestand tegen infecties. Daarnaast worden de dieren al op zeer jonge leeftijd gespeend (gemiddeld 25 dagen) terwijl hun afweersysteem nog niet voldoende is ontwikkeld en ze nog niet voldoende in staat zijn om zelf vast voer te eten en te verteren. In plaats van het ontwikkelen van een medicijn tegen diarree of de ontwikkeling van beter voedsel voor jonge biggen, kan ook worden ingezet op het later spenen van de dieren.

Een ander voorbeeld is het ontwikkelen van medicijnen tegen pootproblemen van vleeskippen. Deze pootproblemen worden veelal veroorzaakt door de snelle groei van de dieren, beperkte bewegingsvrijheid en nat zaagsel. In plaats van het ontwikkelen van medicijnen om pijn bij pootproblemen te verminderen, kan ook worden ingezet op het gebruik van een ander, minder snelgroeiend ras, en het verbeteren van de huisvesting van de dieren.

Ongerief bij symptoombestrijding

In het document *Uitvoeringsbeleid CCD aanvragen t.b.v. veehouderij* stond de volgende zin; "De CCD vindt hierbij bovendien van belang dat het ongerief dat de dieren ondergaan beperkt wordt." Er is gevraagd of CCD bedoelt dat het ongerief beperkt moet worden of dat het ongerief niet hoger mag zijn dan licht.

Reactie CCD

Hier werd bedoeld dat het ongerief niet hoger mag zijn dan licht. Dit is aangepast in zowel het document *Uitvoeringsbeleid CCD aanvragen t.b.v. veehouderij* als de handreiking voor de DEC's.

Optimalisatie en efficiëntieverbetering zijn niet per definitie laag te waarderen

Er is aangegeven dat optimalisatie en efficiëntieverbetering niet per definitie laag te waarderen is. CITAAT. 'Ze kunnen soms een aanzienlijke bijdrage leveren aan verduurzaming. Bijvoorbeeld in geval van andere voedersamenstelling, andere klimaatomstandigheden in de stal, ...'.

Reactie CCD

In het document *Uitvoeringsbeleid CCD aanvragen t.b.v. veehouderij* heeft de CCD aangegeven dat zij een dilemma heeft geconstateerd bij meerdere onderzoeksvoorstellen ten behoeve van de (intensieve) veehouderij. Het gaat hierbij met name om onderzoeken die gericht zijn op het ondervangen van negatieve bijeffecten van de veehouderij, maar die niet of nauwelijks bijdragen aan het wegnemen van de onderliggende oorzaken en onderzoeken die gericht zijn op verdere optimalisatie en efficiëntieverbetering van de huidige productiesystemen waar het productievermogen van het dier zijn natuurlijke grenzen heeft bereikt of deze overschreden dreigen te worden. Het betreffende onderzoek is veelal gericht op wegnemen van nadelige effecten, maar niet op de onderliggende oorzaken, zoals hokgrootte, (het ontbreken van) speelmateriaal, toomgrootte en speenleeftijd. In dergelijke gevallen zal de CCD het belang voor het doeldier als beperkt waarderen. Indien er sprake is van een aanvullend belang, bijvoorbeeld op het duurzaamheidsaspect klimaat, dient de aanvrager dit inzichtelijk te maken in de aanvraag en de haalbaarheid van dit aspect toe te lichten. De CCD zal dit vervolgens bij de waardering en weging van de belangen betrekken.

Beoordeling bereiken natuurlijke grenzen van het dier

In het document *Uitvoeringsbeleid CCD aanvragen t.b.v. veehouderij* staat het volgende: "Dit geldt in het bijzonder voor het onderzoek waar het productievermogen van het dier zijn natuurlijke grenzen heeft bereikt of deze overschreden dreigen te worden." Er is gevraagd of de CCD kan aangeven hoe zij weet of dit het geval is.

Reactie CCD

Hierbij wordt met name gekeken naar het welzijn van het dier. De CCD bekijkt of het dier welzijnsproblemen heeft ten gevolge van de (ontwikkelde) productie eigenschappen. Hierbij wordt de bovengenoemde definitie van dierenwelzijn gehanteerd waarbij niet alleen naar de gezondheid van het dier wordt gekeken, maar ook naar het biologisch functioneren, de affectieve staat van het dier en de mogelijkheid tot uitoefenen van natuurlijk gedrag.

Bij het overschrijden van de natuurlijke grenzen van het dier kan bijvoorbeeld gedacht worden aan snelle gewichtstoename bij vleeskuikens en het aantal biggen per zeug. Voor de vleeskuikens geldt dat het selecteren op productie eigenschappen (onder meer) heeft geleid tot een toename in pootproblemen en kreupelheid bij kuikens en honger bij ouderdieren (voederrestrictie). Voor varkens geldt dat als gevolg van steeds grotere tomen biggen vaak klein en zwak geboren worden en te weinig moedermelk krijgen. Deze omvang van de toom kan de natuurlijke capaciteiten van de zeugen overschrijden. Het overschrijden van het productievermogen van een dier leidt daarnaast ook vaak tot een verminderde weerstand en toename van infecties die niet/minder vaak voorkomen bij dieren in de biologische veehouderij.

Doeldier als belanghebbende

Er is een vraag gesteld over het aanwijzen van het doeldier naast het proefdier als 'direct belanghebbende'.

CITAAT. 'Direct belanghebbenden bij dierproeven zijn in onze beleving altijd personen, of instellingen, waar ook een zekere juridische status in de zin van rechtspersoonlijkheid aan toe te kennen valt. Weliswaar wordt ook het proefdier genoemd als belanghebbende, maar de onderbouwing daarvoor zit in ieder geval in de Wet op de Dierproeven en het uitgangspunt van de 3 V's. Dit geldt echter niet voor het doeldier, en tevens heeft deze geen rechtspersoonlijkheid [is geen rechtspersoon, of natuurlijke persoon]. Mogelijk is dit gegeven minder relevant in een ethisch kader, wij vrezen echter een vergaande vertaling van het toekennen van deze informele status aan dieren binnen projectaanvragen. Het doen van dierproeven is ten principale niet in het belang –oftewel ten nadele van- van het doeldier. Ook daarom is de term 'direct belanghebbende' naar onze mening niet geëigend, want deze lijkt welhaast een parallel te trekken met dezelfde term binnen het bestuursrecht, waarbij iemands gerechtvaardigde, individuele (i.e. voor de persoon zelf 'positieve') belangen volwaardig worden meegewogen bij het nemen van (bestuurs-)besluiten. Binnen de veehouderij is het productiesysteem leidend en zijn alleen proeven voor het ontwikkelen of verbeteren van dodingsmethoden redelijkerwijze in het belang van het individuele dier. Mogelijk kan uw commissie voorbeelden geven van doelstellingen, die verduidelijken waarom u voorstelt het doeldier expliciet als belanghebbende op te nemen cq. waarom u in dit geval ook deze (Wod-)term wilt toepassen.'

Reactie CCD

Uit artikel 3:4 van de Algemene Wet bestuursrecht volgt dat een bestuursorgaan de rechtstreeks bij het besluit betrokken belangen moet afwegen voordat een besluit wordt genomen. Welke belangen mogen worden meegewogen is afhankelijk van het doel van een bestuursbevoegdheid, in dit geval dus bescherming van proefdieren. Dit betekent dat het proefdier als belanghebbende

kan worden beschouwd. In artikel 10a2, tweede lid, onder d van de Wet op de dierproeven staat dat moet worden nagegaan of het te verwachten resultaat op termijn voordelen kan opleveren voor mens, dier of milieu. Om die reden ziet de CCD niet alleen mensen en instellingen als belanghebbenden, maar ook het milieu en het (doel)dier.

Indien er sprake is van verslechtering van het welzijn van het doeldier, beschouwt de CCD dit als een negatief belang voor het doeldier (denk hierbij aan het verder oprekken van de productiecapaciteit van een dier waardoor welzijnsproblemen ontstaan). Bij een positief belang kan worden gedacht aan vaccinstudies naar ziektes waarvoor nu geen (goede) vaccins zijn en die wel veel ongerief veroorzaken bij dieren.

Onderzoek waarbij proefdier niet het doeldier is

Er is gevraagd of het nog mogelijk is onderzoek te doen waarbij het doeldier wel een landbouwhuisdier is, maar het proefdier niet het doeldier is.

Reactie CCD

De CCD vindt het van belang dat dierproeven ten behoeve van de veehouderij een directe bijdrage leveren aan het welzijn en de gezondheid van het doeldier. Het proefdier hoeft hierbij niet ook het doeldier te zijn. Indien de diersoort die gebruikt wordt als proefdier niet het doeldier is, beoordeelt de CCD of het gebruik van een andere diersoort relevante informatie kan opleveren voor het doeldier. De aanvrager dient in de aanvraag de keuze van het diermodel te onderbouwen. Hier kan worden aangegeven waarom het gekozen diermodel relevant is voor het behalen van de doelstelling.

Onderzoek naar zoönosen: doeldier is de mens

Er is aangegeven dat dierproeven ten behoeve van de veehouderij, die een bijdrage leveren aan de gezondheid van de mens, bijvoorbeeld door het inperken van zoönosen, missen in de opsomming van grote belangen.

Reactie CCD

In de uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij 2023 is voor de mens de volgende ambitie opgenomen: 'De Nederlandse veehouderij en haar producten zijn veilig voor de gezondheid van de mens'. In lijn hiermee, waardeert de CCD het leveren van een bijdrage aan de volksgezondheid als een groot belang. Hierbij kan ook worden gedacht aan onderzoek naar het voorkomen van zoönosen.

Fundamenteel onderzoek

CITAAT. 'Fundamenteel onderzoek wordt niet benoemd in het toetsingskader. Hoewel niet grootschalig, vindt er ook fundamenteel onderzoek plaats met landbouwhuisdieren. Dit onderzoek kan ingegeven zijn door vraagstellingen vanuit de veehouderij of vanuit voorgaand meer fundamenteel dierenwelzijns- of ethologisch onderzoek.' Er is gevraagd of het nog mogelijk is fundamenteel onderzoek te doen met landbouwhuisdieren.

Reactie CCD

De CCD is van mening dat in algemene zin zowel het directe doel als het uiteindelijke doel voor de ethische afweging van belang zijn (zie Ethisch toetsingskader voor proefdiergebruik). Om tot een oordeel te kunnen komen dient duidelijk te zijn dat er een directe en reële relatie is tussen het directe doel en het uiteindelijke doel. Dit betekent dus dat het waarschijnlijk is dat het uiteindelijke doel op korte termijn behaald zal worden. Bij fundamenteel onderzoek is de relatie tussen het directe doel en het uiteindelijke doel over het algemeen echter niet zo duidelijk. Het is dan niet van te voren in te schatten of het uiteindelijke doel

daadwerkelijk behaald zal worden. Voor alle type fundamenteel onderzoek, dus ook fundamenteel onderzoek met landbouwhuisdieren, kan het doen van fundamenteel onderzoek op zich echter voldoende rechtvaardiging zijn voor proefdiergebruik. De CCD beoordeelt dit per aanvraag. Dit wordt nu ook in het document *Uitvoeringsbeleid CCD aanvragen t.b.v. veehouderij* toegelicht.

Beoordeling andere type aanvragen

Er is gevraagd of de wijze van beoordeling beschreven in het document *Uitvoeringsbeleid CCD Aanvragen t.b.v. veehouderij* ook geldt voor ander type onderzoek? CITAAT. 'Waarom zou je bijvoorbeeld proefdieronderzoek doen naar obesitas, diabetes type 2 of huidkanker als er alternatieven zijn in de vorm van een andere levensstijl?'

Reactie CCD

Als een aandoening/ziekte alleen veroorzaakt wordt door levensstijl, waardeert de CCD het onderzoek naar die aandoening/ziekte ook als een beperkt belang. Echter, veel aandoeningen worden niet alleen veroorzaakt door levensstijl, maar ook door genetische factoren en omgevingsfactoren. Dit betekent dat mensen er niet altijd zelf iets aan kunnen doen. In dergelijke gevallen waardeert de CCD het onderzoek niet als een beperkt belang.

Internationale context

De RDA geeft in haar advies aan dat de internationale context niet uit het oog moet worden verloren. Er is gevraagd of en zo ja, op welke wijze de CCD dit in haar weging meeneemt en welke informatie zij in dit kader verwacht van de indiener.

Reactie CCD

Onderzoek gericht op buitenlandse veehouderij is niet uitgesloten van vergunningverlening. De CCD kan zich voorstellen dat specifieke projecten niet direct relevant zijn voor de Nederlandse situatie, maar wel van belang zijn voor de diergezondheid en voedselkwaliteit in landen waar de veehouderij in ontwikkeling is. De aanvrager dient net als voor de Nederlandse veehouderij het belang van het project te beschrijven, aandacht te besteden aan de bijdrage van het project aan verschillende duurzaamheidsaspecten en aan te geven waarom de doelstelling niet kan worden behaald zonder het gebruik van proefdieren. De CCD kan vervolgens een schade-baten analyse maken. Er mogen alleen geen dierproeven worden uitgevoerd als er een alternatief is. Voor projecten gericht op het ontwikkelen en op de markt brengen van medicijnen neemt de CCD de Europese regelgeving als kader. Indien in Europa geen dierproef nodig is het ontwikkelen en op de markt brengen van medicijnen, omdat er een alternatief is, dan wordt ook geen vergunning afgegeven voor aanvragen die gericht zijn op het op de markt brengen van medicijnen in een land waar een dierproef wel vereist is. Dit uitgangspunt geldt dus ook voor aanvragen m.b.t. veehouderij.

Uitsluiting aanvragen van vergunning

In de vierde, alinea van hoofdstuk 2 wordt het economisch belang in de schade-baten analyse beschreven; "Indien aanvragen enkel een economisch belang hebben of gericht zijn op symptoombestrijding, kan de schade-baten analyse, vanwege de geringe waardering van deze belangen, negatief uitvallen. Of dit inderdaad het geval is, hangt dus samen met de mate van ongerief dat de proefdieren ondergaan, de haalbaarheid van de doelstellingen en eventueel aanvullende baten. Indien er aanvullende baten zijn, kan de schade baten analyse alsnog positief uitvallen." Er is aangegeven dat dit suggereert dat de schade-baten analyse in alle andere gevallen positief uitvalt en dat een aanvraag waarbij het

economisch belang of de symptoombestrijding domineert per definitie wordt afgewezen.

Reactie CCD

De CCD suggereert hiermee niet dat aanvragen waarbij het economisch belang of de symptoombestrijding domineert per definitie worden afgewezen en dat de schade-baten analyse in alle andere gevallen positief uit zal vallen. Zoals in document *Uitvoeringsbeleid CCD Aanvragen t.b.v. veehouderij* is weergegeven wordt voor elk project vastgesteld wie de belanghebbenden van het project zijn en welke waarden bevorderd worden (baten) of in het geding zijn (schade). Op basis hiervan, en andere factoren die genoemd worden in het document, wordt vervolgens de schade-baten analyse gemaakt. Voor aanvragen met enkel een economisch belang of aanvragen die gericht zijn op symptoombestrijding wordt ook een schade-baten analyse uitgevoerd. Aanvragen waarbij het belang als beperkt wordt gewaardeerd, zouden kunnen worden vergund als de haalbaarheid van de doelstellingen hoog is en het ongerief dat de dieren ondergaan wordt geclassificeerd als licht. Hoewel de CCD het van belang vindt dat onderzoek een bijdrage levert aan het welzijn en de gezondheid van doeldieren is dat op zich niet voldoende om de aanvraag te vergunnen. Zelfs als het belang als hoog wordt gewaardeerd, kan de schade-baten analyse negatief uitpakken als de haalbaarheid laag is en het ongerief dat de dieren ondergaan hoog is (zie Working document on Project Evaluation and Retrospective Assessment, Brussels, 18-19 September 2013).

Het document lost het probleem niet op voor de DEC's

CITAAT. 'De bedoeling was om de CCD (en NCad) te laten weten dat DEC's problemen ervaren bij het beoordelen van projecten waarin onderzoek staat beschreven dat tot doel heeft de moeilijkheden t.g.v. intensieve veehouderij te verlichten. Wat er nu gebeurd is dat er een document ligt waarin diezelfde DEC's wordt gevraagd deze punten duidelijk te beschrijven en te wegen. Maar de oorsprong was juist dat de DEC's aangaven dat niet te kunnen. Er is naar mijn mening dus niets opgelost met het document.'

Reactie CCD

Het is correct dat zowel de CCD als de DEC's dilemma's ervoeren bij de behandeling van projectvergunningsaanvragen t.b.v. de veehouderij. Om die reden heeft de CCD in 2015 het dilemma voorgelegd aan de Staatssecretaris. De zienswijze van de RDA heeft de CCD geholpen bij het opstellen van een visie op de beoordeling van projectvergunningsaanvragen ten behoeve van de veehouderij. Met het document *Uitvoeringsbeleid CCD Aanvragen t.b.v. veehouderij* wil de CCD inzicht geven in de wijze waarop zij aanvragen t.b.v. veehouderij beoordeelt en welke informatie zij nodig heeft van aanvragers en DEC's om tot een oordeel te komen. Inzicht in de wijze waarop de CCD beoordeelt is niet alleen van belang voor de DEC's maar ook voor instellingvergunninghouders die aanvragen bij de CCD indienen. De CCD hecht er grote waarde aan dat de DEC's zelfstandig een ethische afweging kunnen maken. De CCD kan en wil om die reden de DEC's ook niet vragen om de belangen op de zelfde wijze te waarderen als de CCD doet. Om optimaal gebruik te kunnen maken van de adviezen van de DEC's vraagt de CCD de DEC's wel om bepaalde zaken mee te nemen in de beoordeling en navolgbaar te beschrijven. De CCD heeft geen signalen van DEC's ontvangen dat het document *Uitvoeringsbeleid CCD Aanvragen t.b.v. veehouderij* niet behulpzaam kan zijn.

Handreiking DEC's

Vraag D2

CITAAT. In dit hoofdstuk over de toetsing van de DEC zegt de CCD; "De CCD geeft geen richtlijn aan de DEC's hoe de belangen en de daarmee samenhangende waarden van verschillende belanghebbenden gewaardeerd en ten opzichte van elkaar gewogen moeten worden. De DEC maakt haar eigen ethische afweging voor haar onafhankelijke advies. De CCD vraagt de DEC wel om aan te geven waarom zij van mening is dat bevordering van waarden (baten) voor de ene belanghebbende prevaleert boven de aantasting van waarden (schade) voor de andere belanghebbende." Het is in de eerdere alinea's van hoofdstuk 4 wel degelijk te lezen dat de CCD een richtlijn aan de DEC geeft t.a.v. dierproeven voor veehouderij. Te lezen in de eerste alinea van hoofdstuk 4; " De CCD vraagt de DEC's kennis te nemen van het nieuwe uitvoeringsbeleid van de CCD voor aanvragen ten behoeve van de veehouderij en deze op onderstaande wijze te betrekken bij de totstandkoming van haar advies."

Reactie CCD

De CCD is van mening dat dit niet tegenstrijdig is. De CCD vindt het van belang dat de DEC's, als adviseurs van de CCD, op de hoogte zijn van de wijze van besluitvorming van de CCD. De CCD vraagt de DEC's niet om belangen op dezelfde wijze te waarderen en te wegen als de CCD, maar wel om in haar advies aandacht te besteden aan specifieke factoren. Hoe de DEC dit vervolgens betreft bij haar ethische afweging is aan de DEC zelf. Wel vraagt de CCD om, zoals altijd, te onderbouwen hoe de DEC tot haar afweging is gekomen.

Aanpassingen toelichting aanvraagformulier

Onduidelijkheden aanpassingen

Er is aangegeven dat het niet duidelijk is welke onderdelen van de toelicht op de aanvraagformulieren zullen worden vervangen.

Reactie CCD

De tekst van de huidige toelichting is weergegeven in grijs. De rode tekst is een toevoeging aan de bestaande tekst. Er worden geen zinnen verwijderd.

Projectvoorstel Vraag 3.1. Achtergrond

- Hoe kan de kennis opgedaan in dit project toegepast worden om het dierenwelzijn in veehouderijsystemen van de toekomst te verbeteren en/of het gebruik van dieren voor onderzoek te verminderen (indien van toepassing)?"

CITAAT. 'Bij dit gedachtestreepje is het niet duidelijk of dit ook geldt voor onderzoek op andere terreinen dan de veehouderij? Waarom is er zo'n aparte positie voor dierenwelzijn ten opzichte van bijvoorbeeld milieu of volksgezondheid? Daarnaast benoemd dit punt enkel vermindering en niet de andere twee v's? Er zou hier verschil gemaakt kunnen worden tussen de bijdragen aan proefdieronderzoek en de bijdrage aan een duurzame veehouderij.'

CITAAT. 'Het is ook niet duidelijk waarom bij het 3^e gedachtestreepje van de rode tekst staat: "... en/of het gebruik van dieren voor onderzoek te verminderen(indien van toepassing)". Die vraag is toch niet specifiek voor dierproeven voor de veehouderij, maar staat toch altijd al in het formulier?'

Reactie CCD

Het eerste deel van de vraag geldt inderdaad specifiek voor aanvragen t.b.v. veehouderij, het tweede deel van de vraag kan ook bij andere type aanvragen van toepassing zijn. De CCD heeft er daarom voor gekozen om de vraag in twee aparte vragen op te splitsen.

In het document *Uitvoeringsbeleid CCD Aanvragen t.b.v. veehouderij* geeft de CCD aan dat zij het van belang vindt dat de aanvragen t.b.v. veehouderij een

directe bijdrage leveren aan het verbeteren van welzijn en gezondheid van de doeldieren of dat het project bijdraagt aan andere aspecten van verduurzaming van de veehouderij. Het is niet de bedoeling van de CCD om in deze vraag dierenwelzijn een aparte status te geven ten opzichte van andere aspecten van duurzaamheid. De vraag is daarom op dit punt in de toelichting aangepast. Hetzelfde geldt voor vermindering ten opzichte van de andere twee V's. Deze worden nu ook in de vraag vermeld. Daarnaast is in de vraag over de 3V's aangegeven dat het hier gaat om toekomstig onderzoek. Dit betreft wel degelijk een nieuwe vraag. In de bijlage dierproeven geeft de aanvrager namelijk aan op welke wijze de aanvrager invulling geeft aan de 3V's binnen het kader van het project en niet voor toekomstige projecten.

- Wat is het huidige beleid op het gebied van verduurzaming van de veehouderij?

CITAAT. 'Dit is onduidelijk omdat er niet bij staan wiens beleid.'

Reactie CCD

Deze vraag is aangepast in de toelichting. Het gaat hierbij om het beleid van de overheid en/of de sector zelf.

Projectvoorstel Vraag 3.2. Doelstellingen en haalbaarheid

In de opvolgende paragraaf 3.2 *Doelstellingen* en haalbaarheid en subparagraaf 3.2.1 Het directe en het uiteindelijke doel is de volgende aanpassing beschreven; "Indien er sprake is van secundaire doelstellingen (zoals ontwikkeling van proefdiervrije innovaties en verfijnde technieken of verduurzaming van de veehouderij) dan kunt u deze hier ook vermelden."

CITAAT. Is dit niet dubbelop met het laatste gedachtestreepje bij 3.1?

Reactie CCD

Voor de beoordeling van de aanvraag is het van belang dat de CCD een goed overzicht heeft van alle opbrengsten van het project. Om die reden vraagt de CCD om, na de beschrijving van de achtergrond van het project waarbij de doelstellingen ook vaak besproken worden, de doelstellingen puntsgewijs weer te geven.

Bijlage Beschrijving dierproeven: G Vervanging, vermindering en verfijning (huidige toelichting: vraag D)

CITAAT 'Hier is de volgende aanpassing beschreven; "In geval van aanvragen ten behoeve van de veehouderij dient u ook aandacht te besteden aan alternatieven buiten de context van het project, zoals aanpassing van de huidige veehouderijsystemen." Geldt dit ook voor ander onderzoek met proefdieren? En zo nee, waarom niet?'

-CITAAT. 'Bij de bijlage over 3V is onder 'Vervanging' de volgende zin niet duidelijk genoeg: "In geval van aanvragen ten behoeve van de veehouderij dient u ook aandacht te besteden aan alternatieven buiten de context van het project, zoals aanpassing van de huidige veehouderijsystemen." Uit de reactie van geconsulteerde onderzoekers bleek dat men niet altijd begreep wat er bedoeld was, namelijk waarom je vindt dat je deze proeven moet doen en niet kiest voor aanpassing van het huidige houderijsysteem als vervangingsalternatief (zodat je de proef zou kunnen nalaten).'

CITAAT. 'De ervaring van enkele DEC's leert dat het mengen van mogelijke *opbrengsten* voor 3V en de afweging vooraf over de *toepassing* van 3V in het project tot onduidelijkheid kan leiden. Daardoor wordt dat tweede dan vaak

vergeten, terwijl dat hier verplicht ingevuld moet worden. Wij willen u in overweging geven om alle verwachte opbrengsten, ook 3V-opbrengsten, bij doelen en doelstellingen onder te brengen. Moment en wijze van implementatie en de besliscriteria die daarbij worden gehanteerd kunnen in aanvulling daarop onder strategie worden beschreven.'

Reactie CCD

De CCD is van mening dat het voor elk type onderzoek van belang is dat de aanvrager inzichtelijk maakt waarom het niet mogelijk is de doelstelling te behalen zonder het gebruik van dierproeven. Uit artikel 1d, eerste lid van de Wod volgt immers dat er geen dierproeven mogen worden uitgevoerd als de doelstelling kan worden behaald zonder het gebruik van proefdieren. In de bijlage dierproeven geven aanvragers over het algemeen wel aan of de in die bijlage beschreven dierproeven vervangen kunnen worden door een proefdiervrij alternatief. Tot nu toe wordt hier echter niet aangegeven of de doelstellingen kunnen worden behaald door een geheel andere aanpak, zoals aanpassing van de veehouderijssystemen. De CCD vindt het van belang dat hier bij aanvragen gericht op de veehouderij wel aandacht aan wordt besteed. Deze vraag geldt met name voor aanvragen gericht op de veehouderij, maar zou mogelijk ook van toepassing kunnen zijn op andere aanvragen, zoals die gericht zijn op aandoeningen/ziekten die uitsluitend worden veroorzaakt door levensstijl. Hier geldt een vergelijkbaar dilemma. Indien de CCD dit van toepassing acht, zal zij hier ook voor dergelijke (en andere) type aanvragen een vraag over stellen. De CCD heeft de vraag, in lijn met de gemaakte opmerking, aangepast.

De CCD is van mening dat het wenselijk is om de 3V opbrengsten uit het project, die ook nog effect hebben op het project zelf, in de bijlage dierproeven te beschrijven. In de bijlage dierproeven beschrijft de aanvrager immers op welke wijze aan de 3V's invulling gegeven gaat worden tijdens de looptijd van het project. Het is logisch dat daar ook wordt aangegeven dat resultaten uit specifieke proeven kunnen leiden tot vervanging, vermindering of verfijning. De CCD heeft daarom besloten de vraag niet uit de bijlage dierproeven te verwijderen.